

Zinātnes Vēstnesis

LATVIJAS ZINĀTNIĒKU SAVIENĪBAS LAIKRAKSTS

№ 4 (47) 1993. gada marts

Cena 4 rubļi

PAR STĀVOKLI ZINĀTNĒ

Nākamajā dienā pēc gada pilnsapulces — 12. februārī — Latvijas Zinātņu akadēmijas vadība organizēja preses konferenci. Ar žurnālistiem tikās ZA prezidents akadēmiķis Jānis Lielpēteris, akadēmiķis sekretārs Andrejs Siliņš un prezidenta padomnieks fizikas zinātņu doktors Jānis Kristapsons. Konferences mērķis — informēt sabiedrību par stāvokli Latvijas zinātnē.

Vēl nesena pagātnē zinātne kalpoja militāri rūpnieciskajam kompleksam, bija valdošo aprindu ideoloģiskais nodrošinājums. Maz tā deva modernas tehnoloģijas attīstīšanai un tautas saimniecībai kopumā. Tomēr Latvijā bija gūti zināmi panākumi, sevi pierādīja atsevišķi zinātnieki, izveidojās arī zinātniskās skolas. Taču kopumā zinātne palika provinciāla, bija apgrūtināta informācijas saņemšana no Rietumiem, sevišķi humanitāro un sociālo zinātņu jomā.

Pārmaiņas ir sākušās, taču zinātnē palikusi bijušās PSRS struktūra. Reformas tiek risinātas no augšas un neefektīvi zinātni ne formāli, ne pēc būtības. Arī augstskolās notiek tikai formālas reformas. Tuvākais uzdevums ir zinātnes politikas un stratēģijas izstrādāšana, bet to nevar izdarīt, iekams nav izstrādāta Latvijas tautas saimniecības politika un stratēģija. Nav skaidrības arī par atbildību: Augstākajai Padomei būtu jāatbild vēlētajai priekšā, Latvijas Zinātnes padomei — tautas priekšā, bet Zinātņu akadēmijai jābūt morāli atbildīgai par zinātnes stāvokli Latvijā.

Pašreiz pie mums ir trīs galvenās zinātnes struktūrvienības: Zinātnes departaments, kas darbojas Izglītības ministrijas ietvaros, Zinātnes padome un Zinātņu akadēmija. Zinātnes departamenta galvenais uzdevums ir valsts zinātnes politikas izstrādāšana un realizācija. Zinātnes struktūrpolitika tika izstrādāta padomju laikā. Kāds ir tās devums?

Piemēram, fizika Latvijā ir viena no spēcīgākajām nozarēm, bet tā ne tuvu neaptver visu fiziku. Tas pats attiecināms arī uz ķīmiju un bioloģiju. Visā pasaulē arī zinātnē pastāv darba dalīšana, diemžēl pie mums darbojas vecā struktūra. Nelielas izmaiņas notikušas iekšējā vadības struktūrā. Vecajā Ministru Padomē par zinātni atbildēja viens no premjerministra vietniekiem, pēc neatkarības iegūšanas par zinātni valdībā neatbil-

dēja neviens. Pēc tam tika izveidota Latvijas Zinātnes padome un Zinātnes departaments. Agrāk Zinātņu akadēmija koordinēja fundamentālo zinātni un sadalīja no budžeta iedalītās finanses tās sastāvā izejošiem institūtiem. Kopš 1991. gada akadēmija šīs funkcijas vairs neveic un visa valdības iedalītā nauda tiek novirzīta uz Latvijas Zinātnes padomi, kas grantu veidā to sadala zinātnisko pētījumu virzieniem. Vispār zinātne tiek finansēta no diviem avotiem — no budžeta un no pašsūtījumu darbiem. Pēdējie kādreiz bija 50% no visa finansējuma, tagad sarukuši līdz 12%. Katastrofālais stāvoklis ir ar zinātnieku algām, kas ir zemākas par vidējām algām Latvijā. Daudzi saņem tikai 1500 rubļu mēnesī, par ko izbrīnījies bija pat Ivars Godmanis. Ja tā turpināsies, grūti prognozēt kas būs ar zinātniskajiem kadriem pēc 10—15 gadiem. Tagad zinātnieku algas ir pielīdzinātas valsts ierēdņu algām un diemžēl ne Augstākajai Padomei, ne Ministru Padomei zinātni nestimulē.

Patī galvenā problēma pašreiz ir zinātnes struktūras izveidošana, nosakot prioritāro pētījumu virzienus. Ne mazāk svarīgs ir pētījumu līmenis, ko būtu jāakceptē Latvijas ekspertiem. Līdz šim Zinātnes padome to nav realizējusi un daudzi pat uzskatīja, ka ekspertīze bijusi subjektīva. Tādēļ arī zinātnieki paši nāca ar iniciatīvu veikt Latvijas zinātnes starptautisku ekspertīzi. Nu tā ir notikusi un mēs varam pārliecināties, ka tā sakrīt vai ir tuva Latvijas ekspertīzei. Viena trešā daļa no visiem vērtējamajiem darbiem saņēma augstāko novērtējumu un pēc starptautiskiem standartiem to veicējiem būtu jāsaņem 100 reizes lielākas algas par tagadējām. Bet tas, salīdzinājumam, ir divu Latvijas budžetu apmērā!

Taču starptautiskās ekspertīzes uzdevums bija ne tik daudz pārbaudīt, kā palīdzēt Latvijas zinātniekiem iekļauties Eiropā. Latvija viena pati nespēj izmantot visu savu intelektuālo potenciālu un tā nonākšana ārzmēs ir likumsakarīga un pat vēlama. Šis potenciāls atgriezīsies investīciju veidā vai pat kā veselu firmu iekļaušanās mūsu zinātniskajā darbībā. Ārzmēs gados jauni zinātnieki (līdz 40 gadiem) rotē pa daudzām valstīm, pilnveidojas, nodibina personiskos sakarus un pēc tam atgriežas dzimtenē un turpina, nezaudējot iegūtos kontaktus, stabili strādāt. Uz šādu modeli tiecas arī Latvi-

jas zinātne. 1991. gadā ārzmēju centros strādāja 41, bet pagājušajā gadā jau 85 mūsu zinātnieki. Taču jāpanākt, lai kontaktēšanās būtu abpusēja, jo pie mums ārzmējiem arī ir ko pamācīties, un tieši mijiedarbība visātrāk ceļ zinātnes līmeni.

Latvijā ar zinātni saistīti 17 700 cilvēku, no kuriem Zinātņu akadēmijā strādā ap 2000 un puše no viņiem ir doktori un habilitētie doktori. Pārējie strādā nozaru institūtos, augstskolās, rūpnīcā un uzņēmumu laboratorijās, slēgtā tipa iestādēs u. c. LZA sadarbojas ar aptuveni 3000 cilvēkiem no saviem bijušajiem institūtiem.

Latvijas zinātniskais potenciāls ir cieši saistīts ar tehnoloģiju. Pēdējos 12 gados Latvijā ir bijuši 800 izgudrojumi, no kuriem 114 patentēti ārzmēs. Taču mūsējie spēj ne tikai izgudrot, bet arī uzņemt Latvijā jaunās tehnoloģijas.

Zinātņu akadēmijā pēc jauno stafātu pieņemšanas notikušas būtiskas pārmaiņas — tā pārtapusi par personālu akadēmiju, parādījušies pirmie ārzmēju locekļi. Tomēr Latvijas zinātnes vadības sistēma ir ļoti vāja, tās iekšējā struktūra neatbilst tautas interesēm. Piemēram, neviens nevar pateikt, cik fiziku, ķīmiķu vai biologu mūsu valstij ir vajadzīgi, kādā virzienā tiem būtu jāstrādā!

Runājot par zinātnieku sociālo nodrošinājumu, tika norādīts, ka viņu vidējais vecums ir lielāks par vidējo strādājošo cilvēku vecumu Latvijā, bet pensijas paredzētas tāpat kā visiem — 3000 rubļu mēnesī. Zinātnieka atdeve sabiedrībai taču ir bijusi daudz lielāka! Izskanēja doma, ka visiem zinātniekiem nemaz nevajadzētu strādāt budžeta iestādēs, taču aiziet no «kultūras slāņa» un iekļauties tikai biznesa struktūrās arī nav pieļaujams. Tomēr jauni finansu avoti jāmeklē.

Tuvojas Saeimas vēlēšanas. Zinātnieki ar savu atsevišķu kandidātu sarakstu tajās nepiedalīsies, viņiem vajadzētu iekļauties to politisko partiju un kustību sarakstos, kuru programmas paredz risināt ar kultūru un zinātni saistītos jautājumus, vai arī balsot par šādiem sarakstiem.

Latvijas zinātnes stāvoklis pašreiz ir grūts un sarežģīts. Izeja no tā ir pašu zinātnieku rokās, iniciatīva un rīcība tiek gaidīta no katra.

Preses konferencē piedalījās
OSKARS MARTINSONS

Latvijas Zinātnieku savienība

Zinātnieku savienības padomes sēdē tika apspriesta savienības darbība un Latvijas zinātnes stāvoklis pašreizējā laikā posmā. Daudzas kritiskas piezīmes izteica koordinatori. No viņu teiktā:

— Pēdējā laikā LZS aktivitātes ir apstājušās, sanāksmes pārvērtušās par tukšu plāpāšanu, daudziem ir radusies negatīva attieksme pret savienību, bet daži pat aizmirsuši, ka tāda pastāv. LZS sanāksmēs bieži kritizēja Augstāko Padomi un Ministru Padomi, tika organizēta pat tikšanās ar premjerministru Ivaru Godmani, bet paši darbam valdības struktūrās nespējam piedāvāt pat vienu kandidātu. Vai tiešām mūsu vidū nav atrodams cilvēks, kurš varētu pildīt kaut vai ministra bez portfeļa pienākumus, risinot zinātnes jautājumus Ministru Padomē. Daudz runājam par zinātnisko iestāžu un augstskolu integrāciju, bet paši vienā mierā noskatāmies, kā top vēl viena zinātniskā iestāde — Meža akadēmija. LZA institūti kļuvuši par valsts institūtiem, tomēr akadēmija turpina tos vadīt un strotēt. Tuvojas Latvi-

jas Zinātnes padomes ekspertu komisiju locekļu vēlēšanas. Zinātņu akadēmija savus kandidātus izvirzīja, Zinātnieku savienība — nē. Izveidotas 90 Habilitācijas un promociju padomes. To ir par daudz. Dažāda ranga saietos daudz tiek vaimanāts par institūtu grūto stāvokli, taču kāds ir reālais stāvoklis, nezina neviens, arī LZP nē. Cik darbinieku atlaisti, cik pelna palikušie, kādā stāvoklī aparatūra? Uz to gan vajadzētu atbildēt tiem, kas savā laikā piešķīra grantus! Daudz neskaidrību arī naudas lietās. LZS valde iesaka palielināt biedru naudas līdz 120 rubļiem gadā. Kad to apspriedsim? Nav nokārtots jautājums par ārzmēju locekļu biedru naudas nogādāšanu uz Latviju, pasta sūtījumu izmaksas bieži ir lielākas par pašām biedru naudām. Vispār mēs esam ļoti vāji informēti par to, kas notiek Zinātnieku savienībā, un te vainojams arī laikraksts «Zinātnes Vēstnesis».

Tā tika vērtēta LZS darbība. Bet kam adresēta kritika? Valdei, padomei, bet varbūt pašiem sev? Neviens taču no malas nenāks un nestrādās mūsu vietā.

Tika izteikti priekšlikumi par LZS laikraksta «Zinātnes Vēstnesis» satura uzlabošanu. Laikrakstam jāklūst par patiesi informatīvu orgānu, kas ziņotu par visām zinātnes norisēm ne tikai Zinātnieku savienībā, bet arī Zinātnes padomē un Zinātņu akadēmijā. Jāpanāk, lai šis

laikraksts būtu nepieciešams katram Latvijas zinātniekam. Nācās uzklaut pārmēti, ka neoperatīvās laikraksta piegādes dēļ, tika nokavēta Sorosa fonda izmantošanas iespēja. Bija arī citi priekšlikumi, — lai avīze kļūtu operatīvāka, tai jānāk klajā ik pēc divām nedēļām. Lai to panāktu, ir nepieciešams vēl viens algots redakcijas darbinieks, pašreiz redaktors Vilhelms Luša praktiski strādā viens. Tās ir reāli iespējamas pārmaiņas.

Sēdē akadēmiķis Elmārs Grēns runāja par ieceri izveidot Zinātnes fondu. Tam būtu piešķirts labvēlības statuss nodokļu ziņā.

LZS ienākusi sponsora nauda, kas tiks atvēlēta vienai konkrētai organizācijai. LU Matemātikas un informātikas institūta un Fizikālās enerģētikas institūta koordinatori atkal izvirzīja jautājumu par LZS pārveidošanu ar organizācijā. Saeimas vēlēšanu sakarā Jānis Freimanis teica: — Ja zinātnieki necentīsies balotēties, tad stāvoklis būs vēl sliktāks nekā tagad. Kā zināms, tie nedaudzie zinātnieki, kuri pašreiz ir Augstākajā Padomē, saņem daudz pārmetumu. Zinātnieks diez vai piedāvāsies, tādēļ LZS valdei jāgriežas pie dažādu partiju un kustību vadītājiem un jāpanāk zinātnieku iekļaušana deputātu kandidātu sarakstos.

OSKARS MARTINSONS

Paziņojumi

1993. gada 2. aprīlī plkst. 10.00 Rīgā, Dzērbenes ielā 27, LV KĶI sēžu zālē notiks Latvijas Valsts Koksnes ķīmijas institūta Promocijas un habilitācijas padomes sēde, kurā izskatīs:

1. Dr. ķīm. **Ģirts ZAĶA** disertāciju «Pētījumi lignīna ķīmijā: funkcionālās grupas, to modifikācija un analīze», kas iesniegta habilitētā ķīmijas doktora grāda iegūšanai.

Recenzenti: LZA akadēmiķe, prof., Dr. habil. ķīm. E. Gudriniece, LZA koresp. loc., prof., Dr. habil. inž. V. Gromovs, Dr. habil. ķīm. J. Hrols.

2. **Mihaila AKIMA** disertāciju «Lignosulfonātu izmantošana celulozes kompozītu materiālu iegūšanai», kas iesniegta inženierzinātņu doktora grāda iegūšanai.

Recenzenti: LZA koresp. loc., prof., Dr. habil. inž. V. Karlivāns, prof., Dr. habil. ķīm. P. Eriņš, Dr. inž. J. Zandersons.

Ar disertācijām var iepazīties LV KĶI bibliotēkā.

A. ALKSNIS,

LV KĶI Promocijas un habilitācijas padomes priekšsēdētājs, Dr. habil. inž.

Š. g. 2. aprīlī notiks LU habilitācijas un promocijas padomes pedagoģijā atklātā sēde (Kronvalda bulvārī 4, 252. auditorijā).

Pl. 13 disertāciju doktora zinātniskā grāda iegūšanai pedagoģijā aizstāvēs

Emīlija ČERNOVA

par tēmu «Studentu un mācītāju spēku sadarbība kā nākamā audzinātāja veidošanās nosacījums».

Recenzenti: Dr. habil. paed. L. Keirāns, Dr. paed. D. Grasmane, Dr. paed. I. Žogla. Ar disertāciju var iepazīties LU bibliotēkā un Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā.

Pl. 15 zinātnisko darbu kopumu habilitētā pedagoģijas zinātņu doktora grāda iegūšanai aizstāvēs Dr. paed.

Jānis MENCIS

par tēmu «Matemātikas mācīšanas metodiskā sistēma pamatskolā».

Recenzenti: Dr. habil. paed. R. Garleja, Dr. habil. mat. T. Cīrulis, Dr. habil. mat. I. Sfrazdīns. Ar zinātnisko darbu kopumu var iepazīties LU bibliotēkā un Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā.

Š. g. 15. aprīlī notiks LU promocijas padomes psiholoģijā atklātā sēde (Kronvalda bulvārī 4, 252. auditorijā), kurā disertācijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai aizstāvēs:

pl. 15 —

Anīta PIPERE

Tēma: «Altruistisko ieviržu pašvērtējums un cilvēvērtējums pusaudžu un jauniešu vecumā».

Recenzenti: Dr. psychol., Dr. habil. paed. I. Plotnieks, Dr. habil. paed. Dz. Meikšāne, Dr. psychol. P. Tjurins. Pl. 16.30 —

Malgožata RAŠČEVSKA

Tēma: «Telpas uztveres īpatnības bērniem ar psihiskās attīstības aizturi».

Recenzenti: Dr. psychol. I. Krūmiņa, Dr. psychol. S. Liepiņa, Dr. psychol. L. Prindule.

Ar disertācijām var iepazīties LU bibliotēkā un Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā.

I. PLOTNIEKS,
padomes priekšsēdētājs

TURPMĀK ZEM SAVA KAROGA

11. februārī Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta Jāņa Lielpētera vadībā notika akadēmijas gada pilnsapulce. Tās pirmajā daļā LZA goda loceklis, LU Teoloģijas fakultātes dekāns profesors Roberts Akmentiņš iesvētīja akadēmijas karogu, kas veidots kobaltzilā, baltā un zelta krāsā. Uz karoga izšūts Latvijas valsts ģerbonis, otrā pusē Zinātņu akadēmijas ģerbonis un cita simbolika. Profesors teica uzrunu un nolasīja tēvreizī. Koris un klātesošie nodziedāja Latvijas valsts himnu. Uz ceremoniju bija ieradusies Augstākās Padomes deputāti, Ministru Padomes priekšsēdētājs Ivars Godmanis, akadēmijas locekļi, zinātnisko iestāžu darbinieki un citi viesi. Zālē ienesa Rīgas Tehniskās universitātes un Latvijas Universitātes karogus, pie tiem — abu augstskolu rektori un prorektori.

Runu teica LZA viceprezidents akadēmiķis Jānis Stradiņš. Tajā viņš aplūkoja arī zinātnes attīstības vēsturi Latvijā, par atskaites punktu ņemot 1815. gadu, kad Kurzemē aizsākās organizēta pētnieciskā darbība. «Zinātnes tālāka attīstība jāveic mums, un par to mēs esam atbildīgi nākamā paaudzē priekšā,» teica akadēmiķis.

Pēc tam vārds tika dots viesiem. Premjerministrs Ivars Godmanis sacīja:

— Katra zinātnieka uzdevums ir atrast savu vietu zinātnē un piepildīt savas vēlmes. Zinātnieka pienākums ir likt lietā savu intelektu un neļaut materiālo dzīvē

ņemt virsroku, jāveic pašupurēšanās. Tomēr tik pat svarīgi atrast spēkus arī valstiskai darbībai. Otrs svarīgs zinātnieka uzdevums ir atrast ārējo apriti. Zinātnē ir internacionāla un jāatrod saites ar Rietumiem. Jāpanāk, lai Latvijas zinātne nepalik izolācijā, un šim ārējam vektoram jābūt pēc iespējas lielākam. Taču Zinātņu akadēmijas un augstskolu virsuzdevums ir izglītota cilvēka veidošana, padarot paaugstinot tautas vispārējo garīgo līmeni. Arī es esmu daudz ko mācījies no saviem skolotājiem, kas šodien sēž šinī zālē vai stāv pie karogiem.

Izglītības ministrs Andris Piebalgs uzsvēra, ka Latvijas zinātnes reorganizācija nav bijusi vardarbīga vai valdības uzspiesta. Tā nākusi no pašu zinātnieku vidus. «Šodien zālē pirmie ienāca mūsu lielāko augstskolu rektori ar saviem karogiem, un tā ir laba zīme, kas viē cerības, ka Zinātņu akadēmijas un augstskolas integrācija sekmīgi attīstīsies,» teica ministrs.

RTU rektors Egons Lavendelis savā uzrunā norādīja, ka cilvēka prāts un izglītība ir vienīgās paliekošās vērtības. Viņš novēlēja, lai zem akadēmijas karoga pulcējas Latvijas gaišākie prāti un skaidrākās sirdis.

LU rektors Juris Zakis teica, ka lielākās tautas spējas ir garaspējas. Ka mums jāietekmē valā no pieļautām kļūdam zinātnisko pētījumu vērtēšanā, kurā vēl pirms ne-

daudz gadiem vadošie norādījumi bija — «aizliegt» un «atmaskot».

Uzstājās arī jaunie Zinātņu akadēmijas goda locekļi — aktieris Evalds Valters un māksliniece Džemma Skulme.

Ievadot pilnsapulces otro daļu, LZA prezidents Jānis Lielpēters raksturoja pašreizējo zinātnes stāvokli Latvijā, atzīmēja pērnā gada svarīgākos notikumus, pasniedza diplomus jaunievelētajiem Zinātņu akadēmijas locekļiem. Tagad locekļu skaits ir daudz kuplāks, pašreiz LZA sastāvā ir 68 īstenie locekļi (akadēmiķi), 46 korespondētājocekļi, 43 goda locekļi un 55 ārzemju locekļi — pavisam 212.

Pārskata referātu par akadēmijas darbību kopš iepriekšējās gada pilnsapulces nolasīja LZA akadēmiķis sekretārs Andrejs Siliņš. Atzīmēja, ka pagājušajā gadā akadēmijā sekmīgi turpinājis pārveidošanās par personālo akadēmiju, iekšējās likumdošanas veidošanās un jaunu darbības formu iedibināšana. Diemžēl, vēl nav izveidota zinātnes struktūrpolitika. 85 zinātnieki strādāja attīstīto valstu zinātniskos centros un daudzus darbus veica kopā ar ārzemju zinātniekiem. Vairāki Latvijas zinātnieku darbi publicēti starptautiskos zinātniskos žurnālos un guvuši augstu novērtējumu citu zemju kolēģu vidū.

Pilnsapulce noklausījās revidentu ziņojumu, apsprieda Latvijas zinātnes starptautiskās eksperimenta rezultātus, izskatīja akadēmijas hartas un statūtu grozījumus.

OSKARS MARTINSONS

KAM TAS IR IZDEVĪGI?

● Gandrīz trīs gadus dzīvojam de jure bezkonstitucionālā valstī. Latvijas likumdošana ir samudzināta. Joprojām darbojas LPSR likumi itin visās jomās. Latvijas Republika kā valsts ir pasludināta, bet valsts pamatlukuma joprojām nav. De facto dzīvojam pēc L. Brežņeva 1978. gada, tā saucamā «attīstītā sociālisma», konstitūcijas, kura nosaka valsts, sabiedrisko un ekonomisko iekārtu, vēlēšanu sistēmu, valsts varas un pārvaldes orgānus. Jāautā, kādas tad izmaiņas notikušas konstitucionālajos pamatos LR, salīdzinājumā ar LPSR? Šķietami it kā kaut kas tiek darīts, pieņemot konstitucionāla rakstura likumdošanas aktus, taču tas ne tikai neaizstāj Konstitūciju kā mūsdienīgu valsts pamatlukumu, bet pat rada juridisko nekārtību un nesakārtotību, augsni vīstulībai un nesodāmībai. Notiekošais Latvijas sabiedriskajās attiecībās apliecina secinājumu, kam ir neizpratnes forma: «Kam tas viss ir izdevīgi?» Augstākajā Padomē ir virkne juristu — valsts tiesību speciālistu, kas, neapšaubāmi, gada laikā izstrādātu LR Konstitūcijas projektu, taču šis jautājums pat skarš nebija. Kāpēc? Citi iebildīs: — Bet kāpēc vajadzīga jauna konstitūcija un vai vispār konstitūcija ir nepieciešama? Jā, mūsu valstī patiešām ir sociālās grupas un pat izpildinstitūciju vadītāji, kuriem ir daudz izdevīgāk, ja nav ierobežojuma, nav aizlieguma, nav sankciju. Tautā tā arī saka: — Kas nav aizliegts, tas nav sodāms.

Vai nav paradokss, ka augstākajā likumdevējā, kurš pieņēmis likumu par politiskās represētajiem, joprojām deputātu vidū rēgojas Jānis Dzintars? Vai nav paradokss, ka viens no galvenajiem vaininiekiem latviešu masveida deportācijās — čekists Noviks saņem LR valsts pensiju un sveiks staigā pa Rīgas ielām? Un atkal: — Kāpēc līdz šim laikam nekas netiek darīts, lai sauktu pie atbildības latviešu tautas genocīda vaininiekus? Kam tas ir izdevīgi?

● Kur tas ir redzēts, ka visu šo «neatkarības laiku» Latvijas valdība strādā bez programmas? Bet varbūt tas ir izdevīgi? Jo nepieciešamības gadījumā nebūs pamata saukt pie atbildības. Nodarījuma, kaifējuma jēdziens nav nopamatots, kā juristi saka «nav dispozīcijas» un nav arī adekvātu sankciju. Tātad — likumsakarības.

Neskaidrību ir ļoti daudz. Nu kā lai izprot situāciju, kad mēs maksājam sociālo nodokli, bet medicīniskā ap-

kalpošana ir maksas; kad nabaga pensionārs nespēj saņemt zobu profēzes un mērcē tējā maizes šķēles, lai varētu kuņģī dabūt kādu barību? Un par ko vispār maksājam sociālo nodokli? Tāpat nav nekādas skaidrības par nomas maksu izlietojumu. Pašvaldības par neapdzīvojamo telpu iznomāšanu iekasē lielas naudas summas, taču, kur šīs summas noplūst, neviens nezina. Tātad pašā laikā tiek samazināts budžets bērnu dārzēm, mācību iestādēm, poliklīnikām un slimnīcām. Notiek sanatoriju privatizēšana. Tikai nekompetents var lolot rožainas cerības uz sertifikātiem vai citiem apmānīšanas līdzekļiem, taču problēmas atrisinājums, domāju, jau sen ir ieprogramēts: vinnētāji būs tie paši «naudas maiši» — kompartijnieki, bijušie čekisti, rūpnieku un kolhozu vadītāji. Tie, kam bija tiesības atbilstoši dienesta sfāvoklim rīkoties ar naudas līdzekļiem un materiālajām vērtībām. Vērojot notiekošos iznomāšanas, privatizācijas un pat denacionalizācijas procesus, sirds saņaudzas bezspēcīgā SOS — kāpēc ļaunam izlaupīt jau tā izlaupīto Latviju? Aizšķersosim ceļu legimitētai izlaupīšanai, nacionālo bagātību piesavināšanai un izvešanai!

Ja Latvijas brīvvalsts laikos plaši pazīstams bija apzīmējums bagātīkiem — «pelēkie baroni», tad tagad adekvāti — «sarkanie baroni», kuri sagrāba saimniecību pamatlīdzekļus un diktē savus noteikumus zemniekiem, kas atgūvuši īpašumus. Kas notiks šādas privatizācijas galarezultātā, nav grūti iedomāties.

● Aplama ir eksporta un importa politika. Izved ne tikai krāsainos metālus, bet arī tādus nacionālo bagātību kā koksni. Tagad dažnedažādas firmas un SIA par pusvēlti uzpērk kokus un izved uz Rietumiem. Latvijā mežu nemaz tik daudz nav, un vai tik pēc gadiem trim, četriem koksne nebūs jāieved no Krievijas. Eksports — imports ir jebkuras ekonomikas neatņemama sastāvdaļa. Tad kāpēc gan koksni nevarētu eksportēt jau apstrā-

dātū, bet atgriezumus, skaidas un citus atlikumus izmantot tēpat? Arī krāsainos metālus, ko agrāk ievada, valdībai vajadzēja saglabāt. Tagad Latvijas ekonomika jau saskaras ar metāla badu.

● Arī iedzīvotāju ētiskajās attiecībās un tikumiskajās organizācijās valda savī likumi. Patiešām, Latvijas likumdošana neatļauj prostitūciju, bet arī neaizliedz to, kaut arī joprojām spēkā ir kriminālkodeksa 208. pants (noziedzības perēkļu turēšana un savešana); 209. pants (pornogrāfisku priekšmetu izgatavošana un izplatīšana); 211. pants (nodarbošanās ar klaidonību un ubagošanu). Šīs prettiesiskās darbības ne tikai netiek apkarotas, bet tieši otrādi — atbalstītas un propagandētas. «Priekā mājas» reklamē TV programma KS — video un «SM — segodņa» reklāmas pielikums.

Profams, te un arī citos prettiesiskos gadījumos daudz darānā kriminālpolicijai, taču kāda ietekmīga roka neļauj izvērsties apkarotājiem. Un atkal jāautā: — Kam ir izdevīga prostitūcijas faktiskā atļaušana? Kāpēc netiek aizliegti nakts lokāli Tante Soņa, Intim-serviss, Feja, Koldunja, Casanova, Seila, Oriols, Nakts kaprīze, Pie Mariannas, Mona, Madāmas Bovari salons, Numur viens un daudzas citas neuzskaitītās «priekā mājas»?

Vai nav smieklīgi un anekdotiski, ka ir tikai viena norma cīņā ar prostitūciju. Tas ir Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 174. pants (nodarbošanās ar prostitūciju). Tad, lūk, šī panta 1. daļā sankcija gan ir «berga» — «izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu līdz 100 rubļiem», bet otrā daļā jau liek padomāt (tikai par ko?) — «par tām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda piemērošanas — uzliek naudas sodu līdz 200 rubļiem». Juridiska anekdote, vai ne? Tomēr fakts.

Uzskatu, ka vecais parlaments (Augstākā Padome) ne tikai nespēs, bet arī neko nedarīs šo problēmu atrisināšanā, jo tagad tam ir citas rūpes. Taču jaunajam parlamentam un jaunizveidotajai Tieslietu ministrijai gan būs «piedurknes jāafloka», lai sakārtotu Latvijas likumdošanu atbilstoši Eiropas standartiem.

ANTONS DRĒBNIEKS,
pedagoģijas doktors, Kurzemes rajona valdes
Juridiskās daļas vadītājs.

Veidosim Latvijas pilsoņu ģimeņu fondu

Pašreiz bez radikālas demogrāfiskās situācijas uzlabošanas nav nodrošināta Latvijas nācīgas izdzīvošana. Lai stāvokli uzlabotu, Augstākajā Padomē ir izveidota Demogrāfijas komisija. Labklājības ministrija izstrādājusi plašu programmas projektu «Latvijas iedzīvotāji»; tas gaida apstiprinājumu.

Programma paredz dibināt Demogrāfiskās politikas fondu, kas būtu valsts institūcija. Tajā koncentrētos līdzekļi programmas realizācijai. Tā ir dārga programma un prasīs no budžeta lielus līdzekļus. Tādēļ programma nav realizējama šodienas krīzes apstākļos, tās iedzīvošana ir visas desmitgades uzdevums.

Šādā situācijā Zinātnieku savienības neatkarīgo ekspertu grupā radās doma veidot sabiedrisko organizāciju: Latvijas pilsoņu ģimeņu fondu. Tās uzdevums būtu veicināt demogrāfiskās situācijas uzlabošanu jau tūlīt.

Kādas galvenās atšķirības ir šo abu programmu un fondu starpā? Vispirms, valsts programma ir domāta visiem Latvijas pastāvīgiem iedzīvotājiem, sabiedriskā — tikai Latvijas pilsoņiem. Otrkārt, valsts fonda līdzekļi ir galvenokārt paredzēti ģimeņu un bērnu pabalstiem, turpretī sabiedriskā fonda līdzekļi domāti vispirms uzņēmējdarbības veicināšanai, lai ģimenei dotu iespēju pašai sevi uzturēt. Treškārt, valsts fonda līdzekļus iegūst galvenokārt no budžeta, sabiedriskais — no nepieprasītiem vai neatdodamiem pirmskara īpašumiem. Tā kā šos īpašumus ir sarūpējuši Latvijas pilsoņi, tad arī būtu taisnīgi šo īpašuma daļu izmantot tikai Latvijas pilsoņu labā — turklāt visu pilsoņu, neatkarīgi no tautības.

Latvijas pilsoņu ģimeņu fonda mērķis būtu: pārvaldot savu un iedalīto īpašumu, visus ienākumus novirzīt Latvijas pilsoņu ģimeņu un bērnu atbalstīšanai, lai nodrošinātu valsts ekonomisko un intelektuālo attīstību, kā arī demogrāfiskās situācijas uzlabošanu.

Latvijas pilsoņu ģimeņu fonda mērķus sasniegt ar šādiem darbības veidiem.

Ar vienreizējām izmaksām sertifikātu vai naudas veidā atbilstošu ģimenes ar bērniem, laulību noslēgšanu (pirmo reizi), bērnu piedzimšanu, ārzemēs dzīvojošo Latvijas pilsoņu un latviešu atgriešanos Latvijā. Vien-

reizējās izmaksas ģimenei piešķirtu tēvam un mātei atsevišķi. Ja viens no laulātajiem nebūtu Latvijas pilsonis, tad viņš (vai viņa) savu izmaksas daļu nesapēmtu. Ar bērniem saistītās izmaksas izsniegtu kā aizdevumus un tos dzēstu, ja bērns pabeigtu pamatskolu un pārvaldītu latviešu valodu. Ja līdz 16 gadu vecumam pamatskola netiktu pabeigta, tad vecāki sāktu aizdevumu atmaksāt. Vecāku šķiršanās gadījumā tas no vecākiem, kas neaudzina bērnus, sāktu ņemt daļu aizdevuma atmaksu.

Lai nodrošinātu intelektuālo attīstību, Latvijas pilsoņu ģimeņu fonda piešķirtu stipendijas (papildus valsts noteiktajām) vidusskolu un speciālo mācību iestāžu audzēkņiem un augstskolu studentiem ar labām sekmēm, ja mācās Latvijas mācību iestādēs ar latviešu mācību valodu.

Lai uzlabotu pilsoņu veselību, veicinātu latvisko kultūru, sekmētu ārzemēs dzīvojošo Latvijas pilsoņu un latviešu viesošanās Latvijā, fonds varētu organizēt un uzturēt sanatorijas, atpūtas namus, pansionātus, vasaras nometnes un citas ārstniecības vai atpūtas vietas tautiešu vajadzībām.

Fonds varētu arī informēt tautiešus par pērkamiem īpašumiem, dzīvokļiem, kā arī par darba vietām, lai atvieglotu emigrantu atgriešanos dzimtenē.

Bez tam fonda uzdevums būtu pārvaldīt un privatizēt tam piederošo īpašumu. Latvijas pilsoņu ģimeņu fonda iespēju robežās veiktu visus vai daļu no iepriekš uzskaitītiem rīcības veidiem, atsakoties no tām darbībām, ko izpilda kāda valsts institūcija vai cita sabiedriska organizācija. Fonds varētu arī ierobežot apkalpojamo pilsoņu loku, vispirms izslēdzot no tā sociāli nelabvēlīgās ģimenes.

Lai fonds iegūtu līdzekļus savu mērķu realizēšanai, nepieciešams izdarīt papildinājumus dažos sertifikātu likuma pantos. Par īpašumiem, kurus nav pieprasījuši bijušie īpašnieki, kā arī par juridisko personu īpašumiem, kurus nav paredzēts atdot kādai jaundibinātai

organizācijai, sertifikātus varētu ieskaitīt fonda kontā, lai tālāk tos sadalītu pilsoņu ģimeņiem ar bērniem vai ģimeņiem, kas atgriežas no trimdas. Īpašumus, uz kuriem attiecas trīs vai desmit gadu ilgš pieteikšanās laiks, arī būtu vēlams nodot fonda pārvaldīšanā, lai pēc termiņa izbeigšanās, tos privatizētu un iegūtos līdzekļus izlietoju fonda darbību finansēšanai.

Fonda bagātinātu arī privātie ziedojumi (it sevišķi firmu) un testamentu novēlējumi.

Latvijas pilsoņu ģimeņu fonds būtu veidojams kā bezpeļņas organizācija — sabiedrība ar ierobežotu atbildību. Tā dibinātājas un dalībnieces būtu bezpeļņas organizācijas, kuras katra ieguldītu savu daļu statūtu fondā. Lai fondā būtu pārstāvēts plašs pilsoņu loks un tā vadība nevarētu nonākt vienas organizācijas pārziņā, būtu jānosaka, ka viena organizācija fondā var ieguldīt ne vairāk kā piecas minimālās statūtu fonda daļas. Fiziskās personas, kas ziedojušas fondam lielus līdzekļus, varētu uzņemt par goda biedriem ar padomdevēja balsstiesībām.

Fonda augstākajai vadības institūcijai vajadzētu būt dalībnieku kopsapulcei, kura lēmumus pieņemtu ar vienkāršu balsu vairākumu. Katrai statūtu fonda daļai būtu viena balss. Dalībnieku kopsapulce izveidotu izpildinstitūcijas: ievēlētu valdi un apstiprinātu direktoru un revidentu.

Fonda dalībniekiem būtu jāiesniedz deklarācijas par atteikšanos no dividendēm.

Atsauksmes par fonda dibināšanas nepieciešamību, par izteiktajiem aspektiem, kā arī ieteikumiem par piemērotāko organizācijas nosaukumu (iespējams, ka nosaukumā varētu izteikt bez vārda «fonds»), lūzdu adresēt raksta autoram LZS koordinācijas centrā, Turgeņeva ielā 19, 319. istabā (tālr. 212706). Aktīvistus, kas vēlētos piedalīties fonda izveides darbā, lūzdu pieteiktus pa tālruni 203376.

TĀLIVALDIS PURĪS

LR LIKUMS «PAR ZINĀTNISKO DARBĪBU» — DAŽAS PĀRDOMAS, KOMENTĀRI, IETEIKUMI

Kad boļševistiskais visa iepriekšējā obligātas sagraušanas princips ir uzskatāmi nodemonstrējis savu veselam saprātam grūti aptveramo dzīvotspēju, sekmīgi realizējoties arī neatkarīgās Latvijas intelektuālā potenciāla jomā, un zinātnes sistēma pie mums ir nonākusi (vai mērķtiecīgi novesta?) tuvu sabrukumam, dienasgaismu ieraudzījis ilgi gaidītais likums «Par zinātnisko darbību». Tā kā arī pats esmu centies piedalīties šā likuma tapšanā, izstrādāšanas gaitā iesniedzot vairākus priekšlikumus, kuri gan, kā jau varēja sagaidīt, konceptuāli atšķirīgo pieeju dēļ šā likuma saturam (zinātnē kā galvenais līdzeklis nacionālās bagātības vairošanai vai zinātnē kā, labākā gadījumā, luksus priekšmets, bez kura pašreiz varētu arī iztikt) netika ievēroti, uzskatu, ka esmu tiesīgs vismaz izteikt dažas personiskas domas par šo likumu. Vēl jo vairāk tāpēc, ka šis likums, tāpat kā droši vien jebkurš cits, gan prasās, gan prasīsies pēc pilnveidošanas.

Nemot vērā to, ka daļu no apsvērumiem šā likuma sakarā man ir izdevies publicēt laikrakstā «Diena» (1993. gada 11. februāris, nr. 28 (535), 4. lpp.), piešķiršu tikai diviem jautājumiem — par valsts zinātnisko iestāžu pārvaldi un par zinātnisko darbinieku sociālo aizsardzību.

Tātad, pirmkārt, domāju, ka nepieciešams pārskatīt koncepciju un mainīt 27. pantu par valsts zinātnisko iestāžu pārvaldi, aizstājot tajā iestrādāto koleģiālās jeb kolektīvās pārvaldes un atbildības (vai bezatbildības) principu ar personiskās atbildības principu, nosakot, ka to valsts zinātnisko iestāžu vadītājus vai direktorus, kuras tiek subsidētas no budžeta līdzekļiem, iecel Latvijas Zinātnes padome, atbildīgā institūcija par šo līdzekļu lietderīgu izmantošanu, uz noteiktu laiku (2, 3 vai 4 gadi), noslēdzot ar viņu attiecīgu līgumu. Direktoru izraudzīšana, protams, var notikt uz plaša konkursa pamata, bet izvēlei vai vēlēšanām jānotiek Latvijas Zinātnes padomes, nevis iestādes zinātniskā kolektīva līmenī. Jādarbojas principam — kas maksā, tas pasūta mūziku. Valsts zinātniskās pētniecības institūts nav akciju sabiedrība, kur visu izlemēt pēc lietu, resp., tīpauma loģikas var atstāt (jāatstāj!) akcionāru sapulces un to izvēlēto pārsāvniecību ziņā.

Iestādes Zinātniskās padomes pārziņā un atbildībā jāatstāj visi ar zinātnisko ekspertīzi, ievēlēšanu akadēmiskos amatos un pārstāvju ievēlēšanu dažādās padomēs un komisijās saistītie jautājumi. Citos ar iestādes darbību saistītos jautājumos šai padomei var būt tikai padomdevēja tiesības. Iestādes kolektīvs, protams, var piedalīties sava direktora kandidātūru izvirzīšanā.

Pašreiz likumā noteiktā kārtība par iestādes Zinātniskās padomes funkcijām un tiesībām, kurā, manuprāt, pilnīgi nevajadzīgi ir realizēts valsts struktūru efektīvākas funkcionēšanas nodrošināšanai izstrādātais un labus aprobācijas rezultātus guvušais princips par lēmējvaras atdalīšanu no tiesas varas un izpildvaras šādā struktūrā kā zinātniskā iestāde, principā padara lieku vajadzību pēc vēl kaut kāda atsevišķi vēlēta iestādes administratora, ja vien ar to nav domāts institūta saimniecības vadītājs un arī tādā gadījumā viņi ir labāk izvēlēties no ierobežota, preferentu loka pref kuriem ir noteiktas prasības, nekā vēlēti. Iestādes virsvadības funkcijas, bez kurām nevar iztikt, šādā situācijā visloģiskāk ir uzticēt veikt Zinātniskās padomes priekšsēdētājam, iecelot viņu par ... direktoru. Un loks ir noslēdzies. Vajadzētu atcerēties, ka ne vienmēr principi, kas labi darbojas makromērogos (valsts un to struktūru līmenī), tikpat labi darbojas arī mikromērogos (iestādes, dažādi kolektīvi u. c.). Fizikā tas sevišķi labi izpaužas, analizējot, piemēram, Ņūtona un kvantu mehānikas darbības sfēras.

Jāievēro, ka tagad, kad no valsts budžeta līdzekļiem tiek finansētas tikai noteiktas, konkursa kārtībā izskatītas tēmas vai projekti (tā saucamā grantu sistēma, kuru šā raksta autors uzskata par visnotaļ atbalstāmu), zinātniskās iestādes galvenos uzdevumus nosaka šajā iestādē ietilpstošo valsts finansējumu saņēmēšo vai ārpusbudžeta līgumdarbu vadītāju zinātniskās pētniecības programmas, par kuru izpildi šie vadītāji nes pilnu personisku atbildību, nekādas, pat koleģiālās institūcijas kā Zinātniskās padomes iekļaušanās viņu darbībā (ja vien, protams, šī darbība nav saistīta ar kaut ko kriminālu vai sabiedrības drošību apdraudošu, kad faktiski ir jāiejaucas jebkuram, kas to pamana, negaidot Zinātniskās padomes lēmumu) nav pieļaujama. Grantu turētāji slēdz ar direktoru līgumus, kuros viens no galvenajiem punktiem ir vienošanās par atskaitījumiem no granta finansēšanai piešķirtās summas iestādes, tā sauktās, infrastruktūras uzturēšanai. Lai novērstu iespējamās domstarpības, likumā varētu būt noteikts, ka šie atskaitījumi nedrīkst pārsniegt 20—30% no grantu finansēšanai piešķirtās summas.

Neveiksmīgas darbības vai neapmierinošu rezultātu gadījumā Latvijas Zinātnes padome jau pēc viena gada atskaites izskatīšanas, bet, ja ir ļoti liela vajadzība — arī ātrāk, var pārtraukt darba (granta) finansēšanu un jautājums ir atrisināts. Tas pats attiecas arī uz direktoru.

Zinātnisko darbinieku iesaistīšana dažādu komisiju, kā budžeta u. c. darbā nozīmē tikai viņu atrausšanu no tiešajiem pienākumiem, t. i., no zinātniskajiem pētījumiem un diez vai ir attaisnojama no sagaidāmo rezultātu viedokļa.

Zinātniskās iestādes vadītāja vēlēšanas šās iestādes kolektīvā, manuprāt, ir spēlēšanās ar demokrātiju, nevis pati demokrātija. Demokrātija, cik zināms, sākas ar pilnīgi brīvām, nekādi neierobežotām tiesībām domāt un paust savus uzskatus, ieskaitot iespējas praktiski realizēt šīs tiesības, un beidzas ar demokrātiskā kārtībā noteiktu sabiedrības pārstāvju ievēlēšanu un regulāru pārvēlēšanu visās valsts pārvaldes institūcijās (parlamentā, rajona, pilsētas uft. padomēs), kur vairākums realizē un uzņemas atbildību par savu politiku un tās sekām, bet mazākums spēlē konstruktīvas (bet ne destruktīvas) opozīcijas lomu ar neierobežotām iespējām nākamajās vēlēšanās iegūt sabiedrības vairākuma atbalstu. Tā un tikai tā ir demokrātijas būtība.

Zinātniskām iestādēm diez vai vajadzētu kļūt par šādas «demokrātiskas» darbošanās un izcīņas arenām. Ļausim, lai spīrgtie demokrātijas vēji, kas varas pārstāvju vēlēšanu gadījumā parasti sagriež visai izteiktus kaislību virpuļus, pūš demokrātiskā kārtībā, ievēlētā vai izvēlēta Zinātnes padomē, bet valsts finansētās zinātniskajās iestādēs lai valda miers, klusums un pilnīga domu un uzskatu izteikšanas un apmaiņas brīvība, kas, kā zināms, vislabāk noskaņo uz galveno — kvalitatīvu un produktīvu zinātniskās pētniecības darbu.

Otrkārt, lai gan pieņemta likuma preambulā ir deklarēts, ka valsts nosaka zinātniskās darbības subjektu, tātad arī zinātnieku sociālās garantijas, vairāk, izņemot atvaļinājumu, par šīm garantijām, svarīgākās no kurām būtu kvalifikācijai atbilstošs atalgojums (ne tā, kā tagad, kad profesors, piemēram, saņem ap 30 dolāru mēnesī), nodrošinājums slimības, bezdarba un pensiju gadījumā, līdzīgi kā tas ir noteiktam valsts ierēdņu kategorijām, nekā nav teikts. Uzskatu, ka tas ir ļoti būtisks šā likuma trūkums, kas jo drīz ir jālikvidē, nosakot vislielākās izpratnes un labvēlības statusu. Te nav jāuztraucas un jābaidās no tā saucamās zinātnieku pārprodukcijas, par ko tik daudz ir labprāt pēdējā laikā dzird runājam visdažādākajās aprindās, jo zinātniskais darbs pēc savas būtības ir ļoti specifisks, smags un arī veselībai kaitīgs. Tas prasa ne tikai izteiktas spējas un talantu, bet arī ilgstošu maksimālu garīgo spēku sasprindzinājumu un pašatdevi, uz ko ne visi ir spējīgi, un šo spēju un talanta trūkums atklājas ļoti reljefi un ātri.

Likumam «Par zinātnisko darbību» šajā ziņā ir jākonkrētizē savas garantijas, un, tās nosakot, būtu jāņem vērā, kas tiek plānots visaugstākā ranga valsts ierēdņu kategorijām.

Zinātnē ir vispārzināms atfistīto valstu (un tādu, kas nodomājušas par tādām kļūt) veidošanās pamats. Tā ir aksioma, kas atklājas detalizētā zinātnes lomas analizē mūsdienu tehnoloģiskajā civilizācijā un sabiedrībā, bet aksiomas, kas zināms, nepierāda. Tās ir fundamentālas atziņas, kas izriet no visai sarežģītā atfistības gaitā gūtās pieredzes un uz tām balstās, ja grib sasniegt noteiktus mērķus. Šajā gadījumā kā mērķis ir domāts neatkarīga un plaukstoša Latvija. Bez atfistības izglītības un zinātnes sistēmas šo komplekso mērķi (neatkarību un labklājību) sasniegt nav iespējams.

Pašreizējais zinātnes nopolgošanas un zinātnes sistēmas graušanas galarezultāts (apzināts vai neapzināts — vai nav vienalga) nebūs nekā cits kā nācījas intelektuālā potenciāla un trešās atmodas sekmīgas nodrošināšanas svarīgākā garantā izslēgšana no sabiedriskās aprites ar visām no tā izrietošām sekām. Dzirdot runas par tā saukto zinātnieku pārprodukciju, lielajiem budžeta līdzekļiem, kas it kā nelietderīgi tiek šķiesti zinātnes uzturēšanai uft., padomāsim par to, kas ir tie, kuri pauž šādus uzskatus — vai vienkārši, teiksim, ne sevišķi gudri, vai gluži otrādi un speciāli ieinteresēti, lai būtu pēc iespējas lielāks ļaužu kontingents, ar kuriem varētu manipulēt un apmūļot. Ir pienācis beidzamais laiks tam darīt galu.

Kopumā likumu «Par zinātnisko darbību» vērtēju pozitīvi kā beidzot skaidri noformulētu atskaites sistēmu, kas var veicināt sagrauto un līdz šim visai nenoteikto valsts un zinātnes attiecību noregulēšanu un to pietuvināšanu tam standartam, kas pietiekami ilgas pieredzes gaitā izstrādājies un parādījis savu lietderību to (atfistīto) valstu likumdošanā, kuru neatkarības un materiālās labklājības līmeņa sasniegšanu par savu mērķi ir izvirzījis mūsu valsts.

Būtu vēlams šā likuma pilnveidošanā plašāk iesaistīties pašām zinātnieku aprindām. Kā pirmais solis šajā virzienā varētu būt ne tikai dažādu priekšlikumu izstrādāšana un iesūtīšana attiecīgajai Augstākās Padomes komisijai, bet arī kārtējā Zinātnieku savienības kongresa lēmums par tās partijas (vai partiju) kandidātu saraksta atbalstīšanu Saeimas vēlēšanās, kuras programmā kā mērķis būtu izvirzīta ne tikai Latvijas kā Latvijas celšana un veidošana, bet arī skaidri definēta un garantēta vislielākās izpratnes un labvēlības politika attiecībā pret izglītību un zinātni.

A. BALKLAVS,
fizikis

... tomēr esam nenormāli optimisti

LU Cietvielu fizikas institūta RTU Aparātu būves un automatizācijas fakultātes Mikroelektronikas katedras docents Juris Dehtjars pērn aizstāvēja habilitētā fizikas doktora disertāciju «Punktvēda defektu eksoelektronu spektroskopija pusvadītājos».

Disertācijas nosaukums nespeciālistam var likties sarežģīts un nesaprotams.

Superlielu integrālo shēmu izgatavošanai nepieciešamas ļoti plānas augstas kvalitātes pusvadītāju plāksnītes. Disertācijā izstrādāta metode ļauj noteikt punktvēda defektu koncentrāciju (pat viena defekta punkta esamību), atkvēlināšanas procesu un šādu defektu difundēšanu plāksnītēs. Šie trīs rādītāji nosaka, cik kvalitatīvi būs datoru atmiņu elementi. Turklāt plānu kārtīgu struktūras lieto arī supervadītspējas integrālajās shēmās un citās modernās mikroelektronikas tehnoloģijās. Metodes lietošana sekmē plāksnīšu tehnoloģijas uzlabošanu.

Vaicāts par materiāliem, ko lieto plāksnīšu izgatavošanai, J. Dehtjars pastāstīja:

— Kad iestājos aspirantūrā — septiņdesmito gadu vidū, īsti nezināju, kādus materiālus vajadzēs pētīt. Toreiz aktīvu darbību izvērta uzņēmums «Alfa», un bija vajadzīgas precīzas plāksnīšu kontroles metodes pusvadītājiem. Tā par manu izpētes objektu no dažādu materiālu klāsta kļuva pusvadītāji. Sāku ar kristālisko silīciju, tad nāca amorfais silīcijs, vēlāk materiāls, kas saturēja kadmiju, dzīvsudrabu un tellūru. Darbs vainagojās ar panākumiem un 1982. gadā Sverdlovskā eksoemisijas centrā aizstāvēju fizikas un matemātikas zinātnu kandidāta disertāciju. Pētījums turpināju un paplašināju izpētes objektu loku, pilnveidoju paņēmienu un rezultātā — jūs mani apsveicat ar habilitētā doktora grādu.

— Disertācijas nosaukumā ir vārdi «... eksoelektronu emisija», sakiet, kādēļ lietots «ekso»?

— Kad man to jautā, es parasti atbildu nestandarta manierē. Jēdzienus «ekso» un «endo» visi zina. Un tā — ekso tādēļ, ka mūsu metode ir eksotiska, tās pamatā ir emisija, kura atfistās pilnīgi anomāli klasiskajai emisijai.

— Kā jums veicas tagad, šais grūtajos ekonomiskajos apstākļos, kad daudzi zinātnieki kļūst par daļējiem vai pilnīgiem bezdarbniekiem?

— Mēs esam neliela, piecu sešu zinātnieku grupa, kura pēta šos defektus minētajos materiālos. Mūsu pārnākums uzskatāms par kolektīva darba rezultātu, viens cilvēks to nemaz nevar izdarīt, arī publicējamies kolektīvi. Mūs ļoti stimulē daņu starptautiskās ekspertīzes pozitīvais novērtējums, bet arī norādījums, ka mums obligāti jāpublicējas Rietumu recenzētos zinātniskos žurnālos. Man ir vairāk nekā 150 publikāciju, bet Rietumu žurnālos tikai piecas, ārzemniekus krievu žurnāli neinteresē.

— Dānijas starptautiskā ekspertīze nesēn veica Latvijas zinātnes novērtējumu. Daļa mūsu zinātnieku savus darbus neiesniedza.

— Mums nevajadzēja šaubīties par to, ko darām. Iesniedzām savu pētījumu programmas un rezultātus. Atbilde — ļoti labi, turpiniet! Tas bija lielisks stimuls turpmākiem pētījumiem. Ceram, saņem arī finansējumu no Latvijas Zinātnes padomes — t. s. grantu! Līdz šim mums nauda netika iedalīta.

— Zinātnei pienākuši grūti laiki, daudzi jau ir pilnīgi vai daļēji bezdarbnieki. Kā jūs raugāties nākotnē?

— Mēs turpināsim strādāt. Centīsimies panākt tādu stāvokli, kad ideja apmierina firgu. Citādi mēs savu intelektuālo potenciālu nepārdosim. Latvijai bieži dēvē par tiltu, bet uz filta taču var virgoties. Esam domājuši par sertifikācijas uzskāšanu virzienā no Austrumiem uz Rietumiem. Mums ir unikālas ierīces, pat veseli komplekti, un mēs to varam veikt, tikai jābū atļauja. Taču mūs neviens nemeklēs, pašiem jāpierāda, ka esam izdevīgāki par citiem. Turklāt mēs taču esam ne tikai zinātnieki, bet arī pasniedzēji, un speciālistus būs jāgafavo tik un tā gan materiālu diagnostikā, gan plāksnīšu virsmas novērtēšanā. Viņi būs vajadzīgi gan zinātniskam darbam, gan firgošanās procesā, novērtējot precī. Mazliet vulgarizējot — mūsu nākotne ir vai nu pārdofties, vai mācīt citus. Citi laikam jau sen būtu atmetuši ar roku — naudas nav, arī «Alfa» izčabējusi — un aizgājuši no zinātnes uz biznesu. Laikam tomēr esam nenormāli optimisti.

OSKARS MARTINSONS

PAZIŅOJUMS

20. aprīlī pl. 14.30 Mūzikas akadēmijas Eņģeļu zālē notiks

Ābrama KLOCKINA

zinātniskā darba «Latviešu dokumentālais kino nacionālās kultūras un pasaules kinodokumentālistikas kontekstā» promocija.

Redaktors Vilhelms Luža.
«Zinātnes Vēstnesis».
«Science Bulletin» Association of Latvian Scientists.
Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.
Izdevējs: Latvijas Zinātnieku savienība.
Reģistrācijas apliecība nr. 75.

Redkolēģijas vadītājs akadēmiķis Evalds Mugurēvičs.
Redkolēģijā: akadēmiķis Mārtiņš Beķers, akadēmiķis Juris Ekmanis, LZA Goda doktors Jānis Graudonis, prof. Jānis Kļava, doc. Elmārs Beķeris, Oskars Martinsons.
Redakcijas adrese: Rīgā, Turgeņeva ielā 19.
Tālrunis 212706.

Indekss 77165.
Iespiests a/s «Preses nams» tipogrāfijā, Rīgā, Balasta dambī 3.
Augstspiede. 1 uzsk. iespiedioksnē.
Mētiens 1200 eks.
Pasūtījums nr. 495.